

Deventer Blik

Op 24 september 2003 opende het Historisch Museum Deventer een expositie over de geschiedenis van de Deventer blikfabriek. Deze expositie, die duurt tot 9 januari 2005, is het eerste concrete onderdeel van het erfgoedbrede project Deventer Blik van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Bij het project zijn twintig culturele en zelforganisaties betrokken.

'Deventer Blik' verwijst naar de blikfabriek, voor veel nieuwe Deventernaren zo'n dertig jaar geleden de reden om zich er te vestigen. Tegelijkertijd verwijst de titel naar het verfrissen van de blik op het verleden en op de eigen omgeving.

Een divers aanbod aan deelprojecten richt de aandacht op de Deventer migratiegeschiedenis. Zo is er een historisch onderzoek, een documentaire, een educatief project, een serie portretten, een tentoonstelling, een kinderboek, een wijkproject, een theaterproductie en een archief. Dit aanbod stimuleert ook nieuwe samenwerkingsverbanden.

D Titel van het project/product: Deventer Blik. De geschiedenis van de arbeidsmigranten in Deventer 1950-1990.

Naam erfgoedinstelling: Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED)

Plaats: Deventer

Provincie: Overijssel

Website: www.deventerblik.nl

Citaat: 'Als je niemand in het gezicht kijkt gebeurt er niets.' (Vincenzo Messina)

▢ Algemene informatie

Soort erfgoedinstelling: Archief

Contactpersoon: Gijs van Elk (SIED) E g.vanelk@inter.nl.net T 0570-657320
en Sam de Visser (SIED) E sdevisser@daxis.nl T 0570-631250

Samenwerkingspartners: De Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED) is projectleider. Sikko Cleveringa van Kunstcircuit, projectbureau Leeuwenkuil en Zafer Aydogdou van het Expertisecentrum Integratiebeleid Deventer zijn de projectontwikkelaars. Verder nemen de volgende organisaties deel aan het project: Bureau Beeldtaal, Historisch Museum Deventer, Saxion Hogeschool IJsselland, Stadsarchief en Atheneumbibliotheek, Stedelijke Organisatie Buitenlanders Deventer, Stichting Culturele Raad Deventer, Stichting Deventer Foto Kring, Stichting IJsselacademie Kampen en TOG Jeugdtheater. Het project wordt door de volgende allochtone zelforganisaties gesteund: Comité Centro Italiano, Comité El Hogar Español, Comité Koerdisch Cultureel Centrum, Marokkaans comité, Molukse Raad Deventer, Stichting Masohi, Vereniging Algemeen Belang Turkse Werknemers en Vereniging Bosna.

Financiering: Het Prins Bernhard Cultuurfonds financierde de publicatie van het historisch onderzoek; de gemeente Deventer het historisch onderzoek, het boek, de portretten en het wijkproject; de Mondriaanstichting financierde de expositie in het Historisch Museum en de foto-expositie van de portretten; provincie Overijssel het wijkproject; het VSB Fonds het historisch onderzoek en het boek; Stichting Wesselings-van Bremen het educatief project en IM Architecten was algemeen medesponsor van het project.

▢ Omschrijving van het project/product

Locaties en gebruikte media:

- Een uitgebreid historisch onderzoek met als resultaat een boek in het archief van de blikfabriek Thomassen en Drijver;
- Een dubbeltentoonstelling in Historisch Museum De Waag met onder andere 'Herinneringen in borduursteken', een 18 meter lang borduurwerk;
- Een journalistieke serie van portretten in plaatselijke en landelijke migrantenmedia;
- 'Blik-opener', fotografische portretten;
- Een documentaire door studio Beeldtaal;
- Theaterproductie 'De Vingerfabiek' door het Deventer Jeugdtheater;
- Een kinderboek door René Berends;
- Wijkproject 'Blik op zondag en maandag' van projectbureau Kunstcircuit met als product een theatrale presentatie met wijkbewoners en een boek;
- Educatief project 'Onvoltooid verleden tijd' voor de basisschool;

- Het verzamelen van materiaal in een archief van de SIED.

Periode: Op 23 oktober 2003 ging het project van start. De laatste deelprojecten worden in het najaar van 2005 afgerond.

D Doelstellingen:

Het tonen van migratiegeschiedenis als gedeeld erfgoed.

Doelgroep: Oud-werknemers - autochtone arbeiders en naoorlogse arbeidsmigranten uit Groningen, Drenthe, Turkije, Italië, Spanje, Marokko en de Molukken), maar ook voormalig leidinggevenden, directie en vakbondsvertegenwoordigers van de blikfabriek en een algemeen bezoekerspubliek.

Gekozen methodiek: Het narratieve aspect staat bij alle deelprojecten centraal. Dit hangt samen met het uitgangspunt om volwaardige geschiedenis te schrijven. Het wijkproject liet ook ruimte voor experimenten bij de wijkbewoners.

Aangesproken vaardigheden: Sociale en psychologische vaardigheden speelden een rol bij het inleven in 'de ander' en het plaatsen van de geschiedenis.

Aangesproken zintuigen: Het gehoor en het zicht werden specifiek aangesproken tijdens de exposities, bij het maken van de film en het afnemen van de interviews.

Gebruik van kunstobjecten: Onder begeleiding van een beeldend kunstenaar hebben een aantal Turkse vrouwen hun (migratie-)geschiedenis verwerkt in een groot borduurwerk. Ook was er een expositie van portretfoto's door de Deventer Foto Kring.

Andere vormen van kunst: In het wijkproject speelde theater en taalkunst een rol.

Soorten erfgoed: Immaterieel erfgoed werd met het historisch archiefonderzoek verzameld en verwerkt. Een jongere generatie interviewde de eerste generatie arbeidsmigranten op een persoonlijke manier. Uitgangspunt is dat de migratiegeschiedenis ook gedeeld erfgoed is.

Vooraf: De initiatiefgroep bestond uit Gijs van Elk en Sam de Visser van de SIED, Zafer Aydogdou van het Expertisecentrum Integratiebeleid Deventer en Sikko Cleveringa, Cultuurmakelaar. Zafer Aydogdou, zoon van een van de eerste Turkse werknemers van de blikfabriek, bracht onder de aandacht hoe belangrijk het is om de geschiedenis van de eerste generatie migranten in kaart te brengen. Op 23 oktober 2003 organiseerde de SIED een startbijeenkomst om persoonlijke ervaringen, informatie, foto's en ander archiefmateriaal

te verzamelen. Tijdens deze bijeenkomst bleek het belang van een dergelijk project al door de bijzonder hoge opkomst.

Vervolg van het project: De afdeling Integratiebeleid van de gemeente zal de doelstellingen van het project in de toekomst blijven steunen. Het is duidelijk dat het project in de hele provincie invloed heeft en vergelijkbare projecten in andere versterkt. Een afsluitende conferentie van het project Deventer Blik staat zal nog plaatsvinden.

Verloop van het participatieproces: De deelnemers aan het project zijn verdeeld over een klankbordgroep, een projectgroep, projectmanagement en historisch onderzoek. Er is vanaf de aanloopfase veel overleg gevoerd met de diverse zelforganisaties. Het participatieproces kreeg een inhoudelijke stimulans door de aandacht voor het persoonlijke verhaal, waarbij de onderwerpen en invalshoeken door de doelgroep zelf werden aangedragen. Tot slot was er het interviewproject waarbij derde generatie nakomelingen van arbeidsmigranten de eerste generatie interviewde.

Vernieuwende aspecten van het project: De structuur en de breedte van het project zijn bijzonder. De toneelgroep repeteert bijvoorbeeld in het onderkomen van de SIED, een monumentale fabriek. Zo komen diverse aspecten binnen het project op een verrassende manier samen.

Publieksdoelgroep: Algemeen, maar vooral alle Deventenaren.

▢ Omschrijving van de deelnemersdoelgroep

Culturele achtergrond doelgroep: Divers. De doelgroep bestond uit eerste generatie arbeidsmigranten uit de Molukken, Turkije, Italië en Spanje.

Culturele achtergrond van de uiteindelijke deelnemers: Idem.

Man/vrouw verhouding: De overgrote meerderheid van de doelgroep - oud-werknemers van de textiel fabriek Thomassen & Drijver - bestond uit mannen; ongeveer 85 procent. In een apart borduurproject van het historisch museum werden weer uitsluitend vrouwen bereikt.

Leeftijdscategorie: De primaire deelnemersgroep, de oud-werknemers van de fabriek, waren vrijwel allemaal ouder dan vijftenzestig. In het hele project werden verder ook jongere generaties aangesproken.

Economisch achterstelling: Uit gesprekken met de oud-werknemers bleek dat de meeste arbeidsmigranten van de eerste generatie een modaal of benedenmodaal inkomen hebben.

Lichamelijk gehandicapt: niet van toepassing

Sociale achterstelling: De eerste generatie arbeidsmigranten is vooral in het verleden wel degelijk sociaal achtergesteld, door de fabriek (ontslaggolf) en de overheid.

Behorend tot etnische/culturele minderheid: Zie culturele achtergrond.

Leerproblemen: Een deel van de doelgroep was niet hooggeschoold, maar leerproblemen waren niet echt aan de orde.

Analfabetisme: Bij uitzondering.

Afwijkingen in mentaal welzijn: Onbekend.

Werkloosheid: De ontslaggolf van de jaren tachtig heeft de sociale positie van de deelnemersdoelgroep voor een belangrijk deel bepaald. Vrijwel alle primaire deelnemers zijn ten tijde van het project al gepensioneerd.

Behoeften en leervraag van de deelnemers: Er zijn in Deventer nog weinig sporen verzameld van de recente geschiedenis van de Turkse migratie. Zaffer Aydogdou, zoon van een van de eerste Turkse arbeidsmigranten voor de blikfabriek, heeft dit hiaat in de gezamenlijke geschiedenis willen opvullen. Hij deed dit door het bij de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer aan te kaarten. Van hieruit heeft het project zich verder ontwikkeld. Het initiatief van Aydogdou is illustratief voor de brede behoefte aan een stem, een luisterend oor en een open oog voor de dubbele identiteit.

▢ **Aantal deelnemers en betrokkenen**

- *Directe deelnemers:* De initiatiefgroep van het project bestond uit 4 personen, die ook in de organisatie zijn opgenomen. Het project omvat vele deelprojecten en het is daarom lastig om het precieze aantal directe deelnemers te bepalen. De primaire deelnemersdoelgroep (arbeidsmigranten in 1974) bestond uit ongeveer 450 personen.
- *Meedenkende deelnemers:* Er zaten 8 personen in de klankbordgroep; 10 personen in de projectgroep; 2 personen in het projectmanagement en 1 persoon was betrokken bij het historisch onderzoek.
- *Bezoekers en indirecte deelnemers:* Aangezien het project in 2004 en 2005 nog loopt, zijn er nog geen bezoekersaantallen bekend. Wel zijn er tientallen directe deelnemers via de ondersteunende zelforganisaties.
- *Staf:* Per subproject verschillend. De initiatiefgroep bestond uit de eerder genoemde 4 personen. Er namen 12 organisaties deel aan het project, van museum, bibliotheek en fotokring tot projectbureau en hun medewerkers.

▢ **Continuïteit van het project**

De laatste deelprojecten van Deventer Blik worden in het najaar van 2005 afgerond. Belangrijk voor de continuïteit is het archiefproject van de SIED. In een speciaal ontwikkeld archief wordt tijdens het project, maar ook in de toekomst, materiaal verzameld en bewaard. Dit gebeurt in samenwerking met de doelgroep. Een belangrijke activiteit wordt het digitaliseren en beschrijven van foto's uit persoonlijk bezit. Bovendien is er in abstracte zin continuïteit door het openen van 'de blik' van Deventenaren, door het erkennen van 'andere historische en sociale referenties' en de daaraan gekoppelde dubbele identi-

teit.

Resultaten op lange termijn

- Samenwerking tussen organisaties: De samenwerking tussen de gemeente en diverse zelforganisaties en culturele organisaties is door het project ook voor de toekomst versterkt.
- Samenwerking tussen doelgroepen en organisaties: Een voorbeeld is het wijkproject van Kunstcircuit, waarbij Gonnie Kleine en Alied van der Meer contact zochten met oud-werknemers van de fabriek. Het is echter nog te vroeg om te bepalen of dergelijke initiatieven op de lange termijn standhouden.
- Samenwerking tussen verschillende groepen: Een tentoonstelling langs buurthuizen versterkt onderling contact en samenwerking, maar ook in dit geval is het nog te vroeg om afspraken over de lange termijn te doen.

Omschrijving van de interculturele aspecten

Het werk, de fabriek, was een belangrijk ijkpunt in het leven van de arbeidsmigranten,' vertelt historicus Ewout van der Horst. 'Daar kwam men elkaar tegen, daar lag de gemeenschappelijke ontmoeting en we hebben gemerkt dat iedereen daar graag over wil vertellen.' (in: Scala, najaar 2003)

Inhoudelijk is de brede perspectiefkeuze van het project intercultureel door de verfrissing van de blik, het niet langer negeren van 'andere' historische, sociale en dus culturele referenties. Wat betreft het proces is de samenwerking tussen de zeer diverse (zelf)organisaties en deelprojecten intercultureel; er was in de organisatie veel ruimte voor overleg.

Effect

- *Evaluatie*: Een evaluatie is op moment van schrijven nog niet voor handen.
- *Individuele evaluatie*: Idem.
- *Aanpasbaarheid*: Het concept van het project is zeker aan te passen aan andere industriesteden met een migratiegeschiedenis, hoewel de breedte en structuur van Deventer Blik bijzonder zijn.
- *Lange termijnverbanden*: Er zijn nieuwe verbanden gelegd tussen organisaties en doelgroepen. Of deze verbanden op de langere termijn standhouden zal in de toekomst blijken.

Praktische en paradoxale valkuilen ('lessons learnt')

In dit stadium - de laatste deelprojecten moeten nog afgerond worden - kunnen er nog geen duidelijke lessen getrokken worden. Wel is uit het enthousiasme van de deelnemersdoelgroep al te concluderen dat deze brede aanpak goed werkt. Zowel inhoudelijk (aandacht voor diverse invalshoeken van de gezamenlijke geschiedenis), als qua multidisciplinaire aanpak, als qua organisatorisch proces (het brede overleg met culturele instanties,

zelforganisaties en andere partijen zoals de gemeentelijke politiek).

Een 'valkuil' is het benaderen van de doelgroep. Zoals uit het wijkproject bleek, zijn sommige oud-werknemers van de fabriek wantrouwend vanwege zaken die in het verleden hebben gespeeld. Dergelijke valkuilen komen ook buiten dit project voor. Het is daarom altijd raadzaam te werken met tussenpersonen en om gedegen